

תוכן עניינים

מבוא	2
פרק 1. חופש הביטוי ומגבלותיו	5
פרק 2. חדשות וחדשות כוזבות	9
חדשות והפצתן	9
פרק 3. חדשות כוזבות ברשתות החברתיות בזמן מגפת הקורונה	13
חדשות כוזבות ברשתות החברתיות בנוגע למשבר הקורונה	13
פרק 4 מקרה מבחן – פעולות הקונגרס האמריקני כלפי הפצת חדשות כוזבות בתקופת הקורונה...	19
דוח הקונגרס בנושא התמודד עם חדשות כוזבות ברשתות החברתיות בעת משבר מגפת הקורונה	19
דיון בקונגרס בנושא הונאות בנושא הקורונה לרבות הפצת מידע כוזב ברשתות החברתיות	20
דיון בממצאים	23
מקורות	27

מבוא

ההגדרה הכללית של חדשות היא העברת מידע עדכני (אקטואלי) באשר לאירועים ציבוריים, המועברים לציבור הרחב באמצעות כלי התקשורת המגוונים. הציפיה החברתית היא כי בעת הפצת חדשות לציבור הרחב, החדשות יעוגנו במסגרת כללים ועקרונות הכוללים בהם אובייקטיביות – כלומר דיוח האמת, ניתוק של מערכת החדשות משיקולים פוליטיים או מסחריים, הימנעות מנקיטת עמדות אישיות והעברת מידע שתשקף בעיקר את האינטרסים הציבוריים. הסיבה לדרישות אלו נובעת משום שתפקידן של החדשות הוא לידע את הציבור על הנעשה סביבו ובכך לאפשר לו להכיר את האירועים המתרחשים סביבו, לאפשר לו לגבש אמון במערכות והמוסדות סביבו ולאפשר לו לקבל החלטות על בסיס מידע אמין, מהימן ומדויק (מקוויל, 2014 ע' 230, 646).

הפצת החדשות בצורתה המיטבית פעולת על בסיס חופש הביטוי. חופש זה נחשב לאחד מאבני יסוד של הדמוקרטיה וזכויות האדם והוא מאפשר לאדם ולארגונים להביע את עצמם בצורות מגוונות ולהיחשף למידע רחב. חופש ביטוי מיטבי פועל על שוק של רעיונות שבו מוצעים עמדות ורעיונות שונים שמאפשרים לאדם לזהות הזדמנויות, אתגרים ופתרונות במסגרת חופש המידע (ברק, 1990, עמ' 3-4). רק כאשר האדם יינה משוק רעיונות שבהם מוצעים רעיונות, פתרונות ועמדות מרובות, רק כך האדם יוכל לגבש תמונה מלאה על העולם סביבו (שכטר, 2011, עמ' 14-15). למרות כי חופש הביטוי הוא ערך חשוב בסביבה הדמוקרטית עדיין ישנה הסכמה חברתית ומשפטית המאפשרת להגביל את חופש הביטוי במידה והוא מסכן את האינטרסים הציבוריים כמו סדר ציבורי או ביטחון התושבים. הרעיון הוא כי ניתן להגביל את חופש הביטוי אם הגבלה זו הינה זמנית, מתונה ומשרתת את טובת הכלל (ברק, 1990, ע' 6).

חופש המידע מאפשר לפתח גם תופעה שנויה במחלוקת של הפצת מידע כוזב או חדשות כוזבות. מדובר למעשה על עיקרון שונה במהותו מעיקרון "החדשות האובייקטיביות" משום שחדשות כוזבות הינן דיווחים שיקרים ביודעין המכילים טעויות מכוונות וסילוף מלא או חלקי של הדיווח החדשותי (Katsirea, 2018, p. 162). החדשות הכוזבות אינן תופעה חדשה וניתן לזהות אותן כבר עשרות שנים במסגרת התקשורת ההמונית. חדשות כוזבות התרחשו בתקופות של מלחמות ולעיתים קרובות גם במסגרת עימותים פוליטיים במטרה להשמיץ את היריב הפוליטי. אולם לאורך שנים חדשות כוזבות היו באופן יחסי מוגבלות במסגרת התקשורת ההמונית המסורתית כמו עיתונים, טלוויזיה ורדיו, מתוך המחויבות של ערוצים אלו לעקרונות עיתונאות של אובייקטיביות ודיווח האמת (Bustos Díaz, & Nicolas-Sans, 2021, p. 1177).

בעידן העכשווי ניתן לזהות אמצעי תקשורת נוסף שבאמצעותו ניתן להעביר חדשות – לרבות חדשות כוזבות. הרשתות החברתיות הינן אמצעי תקשורת מבוססות אינטרנט המאפשרות למשתמשים להפיץ מידע באופן חופשי לקהלים גדולים ולהיחשף מידע שמותאם במידה רבה להעדפותיו, צרכיו, עמדות ותפיסות של צרכן המידע. כאשר הצרכן קובע לעצמו מהם תחומי המידע שהוא מעוניין להיחשף אליהם מתפתחת סביבה תקשורתית הומוגנית שנועדה להציג לצרכן אך ורק את המידע שמעניין אותו ושאיננו בהכרח משקף נכונה את המציאות. בעבור הרשתות החברתיות, המידע המותאם אישית מאפשר להן גם להפיץ פרסומות ממוקדות יותר לכל צרכן בהתאם להעדפותיו וצרכיו (Hartley, & Vu, 2020, p. 737).

מתוך סביבת הרשתות החברתיות שבהן כל אדם יכול להעביר כמעט כל מסר ומידע שהוא מעוניין להעביר, התרחבה ושגשגה תופעת החדשות הכוזבות. הרשתות החברתיות אינן רואות עצמן כערוצי חדשות מסורתיים המחויבים לעקרונות האובייקטיביות ופרסום האמת, אלא הן בעיקר רואות עצמן כפלטפורמה שנועדה לאפשר למשתמשים להעביר ביניהם מידע ולהיחשף למידע אותו הם מעוניינים לראות. בכך כמעט ואין פיקוח על תוכן העברת המידע שמופץ ברשתות החברתיות, דבר המאפשר הפצת חדשות כוזבות בהיקפים גדולים (Katsirea, 2018, p. 160). המטרות המגוונות של החדשות הכוזבות כללו בין היתר הנאה ובידור, חוסר הבנה כי מדובר במידע שיקרי, שעמום ולעיתים גם הרצון להתריס ולצאת כנגד מוסכמות חברתיות (Apuke, & Omar, 2021, pp. 4-5). בראיה חברתית ודמוקרטית החדשות הכוזבות אינן מוגדרות כסוג של עבירה פלילית – חרף השקרים והמידע הלא מדויק שהן כוללות, אלא כסוג של מימוש חופש הביטוי (נגבי, 2020, ע' 309).

חדשות כוזבות עשויות להיתפס כמקובלות במידה מסוימת אם הן נועדו לצרכי הנאה אך לא כמידע שנועד לעדכן את הציבור. מתוך כך החדשות הכוזבות הופכות למאתגרות יותר כאשר מתפתח מצב חירום ובו גוברת

הדרישה הציבורית למידע מהימן ומדויק בכדי לקבל החלטות שעשויות להשפיע על ענייני חיים ומוות. חדשות כוזבות המופצות בעיצומו של מצב חירום עשויות להגביר את חומרת האירוע ואף להגדיל את היקף הקורבנות של האירוע (Hartley, & Vu, 2020, p. 750). בשנת 2019 כאשר התפרץ נגיף הקורונה ובתוך זמן קצר הדבר הפך למשבר בריאותי עולמי, התפתח פוטנציאל ליצירת כאוס מידע בעת תקופה רגישה כל-כך בזירה הבינלאומית מפאת השילוב של משבר בריאותי עולמי והפצת חדשות כוזבות ברשתות החברתיות (Bustos Díaz, & Nicolas-Sans, 2021, pp. 1177-1178).

החדשות הכוזבות שהופצו ברשתות החברתיות בתקופת הקורונה התמקדו בעיקר בשלושה תחומים: הרפואה – למשל הודעות על כך שהנגיף איננו מסוכן או שהחיסונים אינם יעילים ואינם בטיחותיים; הודעות קונספירציה – לפיהן מדינות הפיצו בכוונה תחילה את הנגיף; ונבואה – לפיה היה מדובר על עונש או מסר אלוהי. תכני החדשות הכוזבות היו מגוונות ורחבות כיד הדמיון והן השפיעו על קהלים רבים בעולם (בדחי, וברעם-צברי, 2020, ע' 1). הבעיה שנוצרה בכך היא כי החדשות הכוזבות ברשתות החברתיות הקשו על התמודדות בינלאומית יעילה עם נגיף הקורונה משום שתושבים רבים שנחשפו לחדשות הכוזבות ברשתות החברתיות למעשה נחשפו למידע שקרי ולא מדויק שהשפיע על קבלת ההחלטות שלהם. הפצת חדשות כוזבות בעת משבר הקורונה הן בפירוש עניין של חיים ומוות (Ball, & Maxmen, 2020, p. 372).

לצורך כך ממשלות רבות, כולל הממשל המאריקני, ניסו להתמודד עם תופעת הפצת החדשות הכוזבות ברשתות החברתיות. מתוך הכוונה להתמודד עם מצב החירום שנגיף הקורונה יצר, הממשל האמריקני ביקש להגביל במידה מסוימת את חופש הביטוי ולבחון שינוי חקיקה בכדי למנוע ולהגביל את הפצת החדשות הכוזבות ברשתות החברתיות. הממשל ביקש לקדם מספר תביעות משפטיות נגד מפיצי חדשות כוזבות בנושא התמודדות עם הקורונה ואף ביקש להגביר את אחריותן של הרשתות החברתיות בהגבלת הפצת המידע הכוזב לגבי נגיף הקורונה (Gallo, & Cho, 2021, p. 19-20; The US Congress, 2021). תהליך זה לא הצליח להפיק התמודדות איכותית עם הפצת החדשות הכוזבות ברשתות החברתיות בנושא הקורונה. **שאלת מחקר:** כיצד ארה"ב התמודדה מול החדשות הכוזבות בנושא הקורונה שהופצו ברשת החברתיות טוויטר ופייסבוק?

מבנה העבודה: עבודה זו תחולק לשני חלקים מרכזיים – סקירת ספרות ומקרה מבחן. בסקירת הספרות אציג שלושה פרקים רלוונטיים לעבודה. הפרק הראשון יתמקד בהסבר תיאורטי של חופש הביטוי ומגבלותיו. הפרק יתאר את הגדרת חופש הביטוי, כיצד הוא בא לידי ביטוי בדמוקרטיה, מה הוא מאפשר להשיג ומהם המצבים והתנאים שבהם ניתן להגביל את חופש הביטוי. הפרק השני בעבודה יתאר את החדשות והחדשות הכוזבות. הפרק תחילה יציג תיאור ועקרונות המאפיינים את החדשות ולאחר מכן אציג את התפתחותן של החדשות הכוזבות. בפרק זה אציג גם מדוע החדשות הכוזבות משגשגות כל-כך במסגרת הרשתות החברתיות. הפרק השלישי בעבודה ירחיב אודות החדשות הכוזבות ברשתות החברתיות בזמן מגפת הקורונה. הפרק יתאר את אופיין של הרשתות החברתיות, את אופן התפשטות החדשות הכוזבות בהן בנושא הקורונה ואציג הסבר מדוע השילוב של חדשות כוזבות ברשתות החברתיות בעת משבר הקורונה עלול ליצור אתגרים חמורים על בריאות